

НЕЙРО-ЛІНГВІСТИЧНЕ ПРОГРАМУВАННЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПІДВИЩЕННЯ СПРІЙМАНОСТІ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ

Процес засвоєння тими, хто навчається, знань, умінь і навичок проходить ряд етапів: сприйняття, осмислювання, закріплення знань і застосування їх на практиці. Засвоєння знань починається з відчуттів і сприйняття предметів та явищ дійсності, що дають почуттєвий матеріал для утворення уявлень (8). Таким чином, сприйняття – це перший етап свідомого засвоєння знань.

М.В. Савін (10) відносить до найбільш загальних шляхів активізації сприйняття підготовку тих, хто навчається, шляхом постановки мети навчання на кожному етапі; створення проблемної ситуації, що викликає питання у студентів; а також використання їхнього попереднього досвіду. Окремо відзначається необхідність управління сприйняттям студентів, що досягається шляхом концентрації їхньої уваги на істотних ознаках об'єкта, що досліджується.

У цілому, методи активізації сприйняття повинні використовуватися на всіх етапах процесу навчання. Однак, найбільш важливим є перший етап цього процесу - одержання знань. Тому методи одержання нових знань

повинні бути організовані таким чином, щоб оптимально врахувати особливості сприйняття студентів.

У класичній педагогіці виділяють наступні групи методів навчання (по Ю.К.Бабанському) (2):

- методи організації навчально-пізнавальної діяльності;
- методи стимулювання навчально-пізнавальної діяльності;
- методи контролю за ефективністю навчально-пізнавальної діяльності.

Методи організації навчально-пізнавальної діяльності є найбільш великою з запропонованих груп та найбільш розробленою на цей час. У цій групі виділяють: методи одержання нових знань, методи вироблення практичних умінь і накопичення досвіду навчальної діяльності та методи закріплення вивченого матеріалу (Рис. 1).

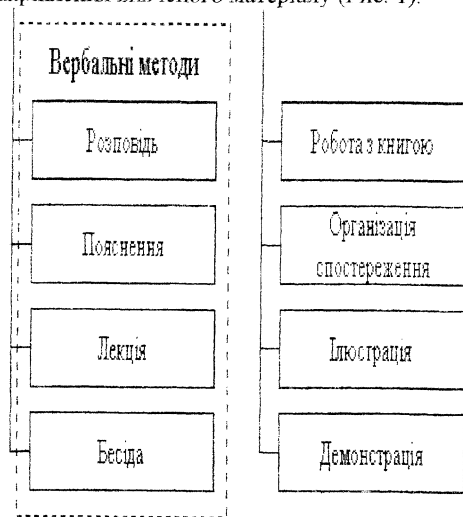

Рис. 1. Класифікація методів організації навчально-пізнавальної діяльності

Як було зазначено вище, сприйняття є найбільш важливим у процесі одержання нових знань. У зв'язку з цим особливого значення набувають методи навчання, що відносяться до першої групи методів організації навчально-пізнавальної діяльності. До них відносять: розповідь, пояснення, лекцію, бесіду, роботу з книгою, організацію спостереження, ілюстрацію, демонстрацію (9).

Традиційно, вибір тих чи інших методів одержання нових знань визначається метою навчання на кожному конкретному його етапі.

Однак, слід зазначити, що вибір методу одержання нових знань повинен ґрунтуватися, крім мети навчання, на особливостях сприйняття студентів. Для обґрунтування цього твердження розглянемо процес передачі одержання нових знань більш детально в термінах теорії комунікацій.

Комунікація являє собою обмін сигналами між передавачем і приймачем із застосуванням системи кодування — декодування для запису й інтерпретації сигналів (7).

Процес комунікації описується за допомогою восьми його елементів, до яких належать (Рис. 2):

- передавач – особа чи організація, джерело повідомлення (у нашому випадку, викладач);
- кодування – процес перетворення ідей у символи;
- повідомлення – сукупність символів, що передається передавачем (навчальний матеріал);
- канали передачі – засоби, за допомогою яких сигнал передається від передавача до приймача (у традиційних формах навчання канали передачі є вторинними і являють собою переважно навчальну літературу, у дистанційній формі навчання канали передачі є одним з основних значущих факторів, що визначають нову якість системи);
- декодування – процес, за допомогою якого приймач приписує зміст символам, що надійшли від передавача;

- приймач – цільова аудиторія (студент);
- відгук – сукупність реакцій приймача після ознайомлення з повідомленням;
- зворотний зв'язок – частина відгуку приймача, що надходить до передавача (7).

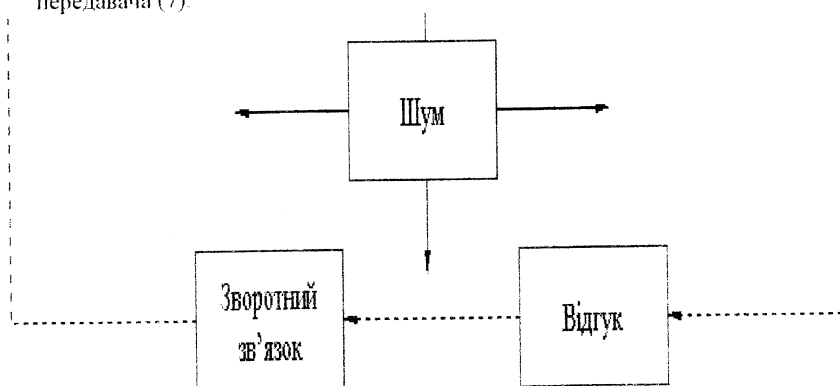

Рис. 2. Процес комунікації

Іншими словами, на етапі передачі пових знань відбувається подвійна знаково-аналогова процедура:

- викладач (передавач повідомлення) кодує образну, аналогову інформацію у вербальну, знакову;
- студент (приймач) декодує отриману знакову інформацію в аналогову, формуючи образ, що відповідає його сприйняттю.

Основним засобом підвищення ефективності процесу комунікації є використання передавачем такої технології кодування повідомлення, яка адекватна технології декодування, що використовується приймачем.

Яким чином викладач може визначити процедуру декодування повідомлення студентом, щоб відповідно організувати процес його

кодування? Відповідь на це питання дає сучасний напрямок прикладної психології, який називається нейро-лінгвістичне програмування (НЛП).

НЛП бере свій початок у неврології, лінгвістиці і когнітивній психології. Крім того, у НЛП використовуються принципи комп'ютерного програмування і теорії систем (6).

Згідно з понятійним апаратом НЛП, існує чотири репрезентативні системи, що визначають тип сприйняття інформації індивідом: аудіальна, візуальна, кінestetична та дигітальна. Під репрезентативною системою в НЛП розуміють систему, що кодує в нашій свідомості сенсорну інформацію, яка надходить до нас через органи зору, слуху, дотик, нюху і смаку (1). Самі ж сенсорні канали, через які надходить інформація, називаються модальностями. Виділяється три модальності: візуальна, аудіальна та кінestetична.

Візуальний канал спрямований на сприйняття того, що ми бачимо, наприклад, образи, картинки, кіно і т.д. Аудіальний – на сприйняття того, що ми чуємо, таке як мова чи свист вітру, тобто як знакові сигнали, так і аналогові. Кінestetичний канал є комплексним: він спрямований на сприйняття тактильних відчуттів (дотик), внутрішніх відчуттів (м'язові відчуття, внутрішні органи) та мета відчуттів (чи оцінних суджень), що відповідають за емоції й почуття.

Дигітальна репрезентативна система є вторинною щодо вищезгаданих, тому що орієнтована на сприйняття знакової інформації – звуків, букв, цифр. Вона заснована, найчастіше, на аудіальній чи візуальній модальностях.

У кожної людини деякою мірою розвиті усі модальності та репрезентативні системи, але домінує переважно одна. У зв'язку з цим, представників кожної з репрезентативних систем називають відповідно, кінestetиками, аудіалами, візуалами та дигіталами. В НЛП існує серія тренінгів, спрямована на розширення сприйняття, тобто збільшення його ефективності у недомінуючих модальностях.

У цілому, відмінності представників різних репрезентативних систем стосуються не тільки сприйняття, але й організації мислення, пам'яті, способів навчання та ін.

Що ж стосується сприйняття навчального матеріалу, то можна визначити наступні його особливості у представників вищевказаних модальностей:

1. Кінестетики добре сприймають емоційну інформацію. Крім того, у процесі сприйняття вони повинні фіксувати усе власноручно, тому що в них домінуючою є рухова пам'ять. При виробленні практичних навичок для них надзвичайно важливо особисто спробувати зробити що-небудь.
2. Аудіали відмінно сприймають текстову інформацію описового характеру, що викладається послідовно. У них немає потреби в додаткових засобах представлення навчальної інформації, тому що їхнє сприйняття винятково моноканально. Збільшити ефективність сприйняття цієї групи можна шляхом оптимізації викладу навчального матеріалу.
3. Візуали краще інших сприймають графіки, діаграми, схеми. Для оптимізації сприйняття візуалів в процесі передачі їм практичних навичок досить показати, як робити.
4. Дигітали сприймають безліч знакової інформації. Для них важливо табличне представлення даних, докладно описані алгоритми й інструкції з безліччю технічних деталей. В процесі передачі їм практичної інформації, «досить прикласти інструкцію».

Канали відрізняються по швидкості сприйняття матеріалу: найшвидший з них – візуальний, аудіальний більш повільний, а самий повільний – кінестетичний.

Для реалізації процесу ефективної комунікації ведучі модальності учасників (передавача та приймача повідомлення) повинні збігатися. Це теоретично може досягатися декількома шляхами:

- шляхом угруповання студентів з однаковою ведучою модальністю в окрему групу і підбором викладача з аналогічною модальністю;
- шляхом угруповання студентів з однаковою ведучою модальністю в окрему групу і навчанням викладача працювати в декількох режимах «трансляції» навчального матеріалу;
- шляхом традиційного формування навчальних груп, але навчанням в той же час викладачів мультимодальним технологіям подачі навчального матеріалу.

Перший варіант практично важко здійснити при традиційних формах навчання, але реально – при дистанційній. Другий і третій варіанти є досить життєздатними. При цьому в другому варіанті відбувається економія навчального часу в порівнянні з третім, тому що викладачу немає необхідності повторювати інформацію кілька разів. У цьому випадку «повторення» інформації означає, фактично, зміну способу її подачі: або в послідовному, або в рівнобіжному режимі.

Повернемося до розглянутих нами раніше класичних методів організації навчально-пізнавальної діяльності (Рис. 1) та визначимо їхню ефективність для представників кожної з репрезентативних систем (Таблиця 1).

Перші чотири методи, що є по суті вербальними, орієнтовані у традиційному варіанті, в основному, на аудіалів та дигіталів. При використанні цих методів у процесі організації навчально-пізнавальної діяльності використовується здебільшого усний виклад навчального матеріалу.

Таблиця 1

Відповідність методів організації навчально-пізнавальної діяльності домінуючим репрезентативним системам студентів

№	Методи організації навчально-пізнавальної діяльності	Домінуючі репрезентативні системи			
		А	В	К	Д
1	Розповідь	X			X
2	Пояснення	X			X
3	Лекція	X			X
4	Бесіда	X		X	X
5	Робота з книгою		X	X	X
6	Організація спостереження		X	X	
7	Ілюстрація		X		
8	Демонстрація	X	X		

Примітка: «А» - аудіальна, «В» - візуальна, «К» - кінстетична, «Д» - дигітальна.

Робота з книгою є універсальним методом. Основною проблемою в цьому випадку є мультимодальність підручника, тобто його здатність задовольняти потреби сприйняття представників усіх модальностей. Складання такого підручника вимагає втручання спеціалістів з НПП із метою професійної корекції навчального матеріалу та адаптації його до різних типів сприйняття. Зрозуміло, у цьому випадку більше за всіх «страждають» аудіали. Вони змушені сприймати матеріал, проговорюючи його про себе.

Спостереження являє собою спостереження студентами якого-небудь явища чи процесу під управлінням викладача та виділення найбільш істотних рис (9). Метод орієнтований на візуалів та кінстетиків. Якщо в процесі застосування цього методу викладач коментує все що відбувається, то в цьому випадку до процесу сприйняття підключаються ще й аудіали.

застосування цього методу викладач коментує все що відбувається, то в цьому випадку до процесу сприйняття підключаються ще й аудіали.

Ілюстрація і демонстрація відносяться до наочних методів навчання. Метод ілюстрації припускає показ учням ілюстрованих посібників: плакатів, таблиць, картич, карт, замальовок та ін. Демонстрація являє собою синтез словесних і наочних прийомів, зв'язаних з демонстрацією діафільмів, кінофільмів, приладів, досвідів, технічних установок тощо (9). Отже, ці форми навчання орієнтовані переважно на візуалів, демонстрація орієнтована також і на аудіалів.

Таким чином, у класичному варіанті більшість методів організації навчально-пізнавальної діяльності орієнтовані, максимально, на дві репрезентативні системи. Це означає, що в аудиторії, де присутні представники усіх модальностей, значна частина студентів завжди буде знаходитися в режимі «усіченого» сприйняття. У зв'язку з цим деякі технології НПП дозволяють адаптувати класичні методи подачі навчального матеріалу для усіх модальностей. Для цього можна використовувати розроблені в НПП «техніку якірування» і «техніку розсповання».

Техніка якірування має пряме відношення до формування умовних рефлексів. У цьому відношенні НПП, яке засноване в значній мірі на еріксоніанському гіпнозі, є продовженням робіт І.П.Павлова по фізіології вищої нервової діяльності. Якорем у еріксоніанському гіпнозі та НПП називають стимул, що запускає механізм сформованого умовного рефлексу (5). У відомому прикладі формування умовного рефлексу у собаки якорем є дзвоник, що приводить до виділення слини і шлункового соку. У термінах НПП якорі може бути позитивним, якщо він сприяє розвитку реакції чи зв'язаний з позитивними емоціями, і негативним, якщо він сприяє погашенню визначеної реакції чи зв'язаний з негативними емоціями (5). Зрозуміло, що у процесі навчання доцільно використовувати переважно позитивні якорі.

У НЛП розрізняють аудіальні, візуальні та кінестетичні якорі, в залежності від того, по якій модальності вони сприймаються індивідом. Так аудіальним якорем у процесі навчання може бути фраза викладача, вимовлена визначеним тоном. Візуальним якорем може бути характерний жест, міміка викладача чи опорна схема. Кінестетичні якорі в умовах масового навчання можуть відтворювати задалегідь визначені емоції аудиторії, наприклад, підвищене почуття відповідальності, позитивне чи негативне відношення до інформації, що пропонується. Зрозуміло, що викладачу необхідно використовувати, по можливості, мультимодальні якорі, щоб охопити більшу частину аудиторії.

В цілому, застосування техніки якорювання у процесі навчання приводить, по-перше, до «підстроювання» під ведучі модальності студентів, а, отже, збільшує якість сприйняття матеріалу, а по-друге - підвищує його запам'ятання.

Техніка розсіювання, чи техніка вставлених повідомлень, є одним з суттєвих відкриттів Мілтона Еріксона і також широко використовується в НЛП. У її основу покладена техніка вільних асоціацій, яка розвинеюжена в психіатрії. Відповідно до цієї техніки, слова, яка мають значення для людини, навіть у вільному тексті вона виділяє визначеним аналоговим способом: жестом, мімікою, інтонацією голосу. Техніка розсіювання характерна зворотнім використанням цього ефекту: якщо «розсіяти» текст вселяння в розповіді нейтрального характеру, виділивши суттєві слова визначеним аналоговим способом, то підсвідомість студента все одно буде сприймати це повідомлення. Те ж саме відбувається, якщо в тексті лекції кілька разів зустрічається деяке базове твердження, на якому ґрунтується весь навчальний матеріал.

Розсіяне повідомлення може бути виділено різним аналоговим способом: візуально, наприклад, у навчальній літературі, в опорних схемах, аудіально та кінестетично – у процесі усного викладу матеріалу.

Необхідно зазначити, що використання технік НЛП, заснованих на впливі переважно на підсвідомість, не суперечить дидактичному принципу свідомості, тому що використовується на першому етапі подачі навчального матеріалу. Подальші висновки та аналіз ситуації студент в змозі робити самостійно, а, отже, усвідомлено. Крім цього, вплив на підсвідомість, дозволяє краще реалізувати інший дидактичний принцип – міцності в оволодінні знанням, тому що дозволяє поліпшити запам'ятання навчального матеріалу.

До вищевикладеного слід додати, якщо, наприклад, орган слуху пропускає 1000 умовних одиниць інформації за одиницю часу, то орган дотику за ту ж одиницю часу пропускає 10 000 умовних одиниць інформації, а орган зору – 100 000, тобто близько 80% відомостей про навколишній світ ми одержуємо за допомогою зору (3). Таким чином, візуальна інформація є базовою для всіх модальностей, звичайно ж, з урахуванням результату суперпозиції домінуючої модальності. Однак, практика навчання у вищій школі, свідчить про наявність домінуючої аудіо-дигітальної подачі навчального матеріалу, що істотно знижує якість навчання.

Отже, адаптація методів одержання нових знань до типу сприйняття студентів дозволить збільшити ефективність сприйнятості навчального матеріалу, та, як наслідок, - підвищити якість навчання.

Література

1. Адлер Х. НЛП: современные психотехнологии – СПб: Издательство «Питер», 2000.
2. Педагогика. Учеб. пособие для студентов пед. ин-тов / Ю.К. Бабанский, В.А. Сластеник, Н.А. Сорокин и др.; Под ред. Ю.К. Бабанского. – 2-е изд. доп. и перераб. – М.: Просвещение, 1988.
3. Бордовская Н.В. Рсан А.А. Педагогика. Учебник для вузов. – СПб: Издательство «Питер», 2000.

4. Голуб Б.А. Основы общей дидактики. Учеб. пособие для студ. пед. вузов. – М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 1999.
5. Горин Г. А. Вы пробовали гипноз?. - СПб: Издательство «Питер», 2000
6. Дилте Р. Моделирование с помощью НЛП. – СПб.: Питер, 2000. – 288 с.
7. Ламбен Жан-Жак. Стратегический маркетинг. Европейская перспектива. Пер. с французского. – СПб.: Наука, 1996. – XV+589 с.
8. Лыдда А.С. и др. Педагогика. Учебн. Пособие для индустриально-педагогических техникумов профтехобразования. М.: «Высшая школа», 1973.
9. Педагогика: педагогические теории, системы, технологии: Учеб. пособие для студ. сред. пед. учеб. заведений / С.А.Смирнов, И.Б.Котова, Е.П.Шиянов, Т.И.Бабасва и др.; Под ред. С.А.Смирнова. – 2-е изд., испр. и доп.
10. Савин Н.В. Педагогика. Учеб. пособие для учащихся пед. училищ по спец. №2001. М., «Просвещение», 1972.

Аннотация

В статье рассматриваются методы организации учебно-познавательной деятельности студентов с точки зрения повышения восприимчивости учебного материала. Для оптимизации восприятия студентов в процессе обучения автор предлагает использовать инструментарий НЛП. В связи с этим рекомендуется организация подачи учебного материала на основе ведущей модальности студентов.